

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

آداب شهر وندی

راهنمای زندگی سالم شهری

رحمتی شهرضا، محمد - ۱۳۵۸
 آد آید شهرودی / مولف: محمد رحمتی شهرضا - قم : طبع خیر ۱۳۹۰
 ISBN-978-964-8785-54-8
 ۱۶۸ ص ۲۸۰۰ ریال
 کتابخانه به صورت زیر نویس
 موضوع: ۱. شهروندان ایرانی - راهنمای آموزشی ۲. شهروندان ایرانی - جنبه های اخلاقی ۳. ادب معاشرت - ایران
 ۱۳۹۰ ۲۳۰۰ ریال
 ۳۰۷۷۸ HTI-۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۲۴۲۴۲۷۲

تألیف: محمد رحمتی شهرضا

ناشر: گل خنجر

صفحه آرایی: پخش کتاب گل یاقوت

چاپ: گل

تاریخ و نوبت چاپ: اول تابستان ۱۳۹۰

صحافی: زرین (برادران عربستان)

ناظر کیفی: محمد رضا جاوفا

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۷۸۵-۵۴-۸

بند: ۲۸۰۰ تومان

مرکز پخش:

پخش کتاب گل یاقوت: قم، خیابان صفاییه، کوی یکتا، کوچه ارجمندی، پلاک ۱۲۲

تلفن: ۰۲۵۱-۷۷۴۸۸۹۰ دورنگار: ۰۲۵۱-۷۷۴۹۸۲۱

تلفن همراه: ۰۹۳۹ ۷۷۴۸۸۹۰

پست: ۳۷۱۵۵/۶۱۳۷

صندوق پستی: ۳۷۱۵۵/۶۱۳۷

آدرس اینترنتی: WWW.GOLE-YAS.COM

بسمه تعالی

آداب و قواعد زندگی شهری جزو لاینفک حیات بشری است و
بزواضح است که بسیاری از مشکلات امروزه اجتماع ما عدم آشنایی
و پابندی به اصول زندگی شهری می باشد.

علم تقید آشکار به بسیاری از آداب شهروندی و رعایت حقوق
دیگران از جامعه ای که ادعایش پیروی از مبانی اسلامی می باشد دور
از انتظار است. اگر بگوییم دین برای زندگی اجتماعی ما برنامه
مشخصی ارائه نداده است ظلم به دینی کرده ایم که سرتاسر آن پر از
آموزه های راهگشا جهت زندگی جمعی و مدنی می باشد و باید
ادعان داشت فقط سیره پیامبر (ص) و اهل بیت (س) می تواند بهترین
الگو برای شهروندان بوده باشد شاید مشکل اینجاست که نتوانسته ایم
آموزه های دینی را در این حوزه به زبان روز و کاربردی برای
شهروندان به ویژه نسل جوان تبیین نماییم.

با توجه به اینکه نیاز به رعایت آداب و اخلاق شهروندی یکی از
اموری است که همگان به ضرورت آن رسیده اند، امید است نخبگان
و اهل فضل نسبت به کار بیشتر در این حوزه همت لازم را بکارند.
مؤلف کتاب حاضر نسبت به ارائه آداب شهروندی با تکیه بر
احادیث، روایات و سیره اهل بیت (سلام الله علیهم) تلاش نموده
است و انتظار می رود این شروعی باشد برای ارائه کارهای کامل تر

و الگویی جهت سایر اهل تحقیق تا با غنایت پروردگار جامعه ای
نمونه و مبادی به آداب برگرفته از دریای بیکران معارف دینی و
معنوی داشته باشیم.

عادل مزاری

رئیس کمیسیون اجتماعی و فرهنگی کلانشهرهای ایران

www.ketab.ir

فهرست مندرجات

۹.....	پیشگفتار
۹.....	انسان و اجتماع
۱۱.....	مشکلات شهرنشینی
۱۳.....	اهمیت اخلاقی خوب
۱۶.....	ضرورت اخلاق شهروندی
۱۹.....	ضرورت اخلاق شهروندی برای کشور ما
۲۲.....	منابع اخلاق شهروندی
۲۳.....	و اما این کتاب

فصل اول: اخلاق شهروندی در برقراری ارتباط

۲۶.....	ادب
۳۱.....	تواضع
۳۲.....	پرهیز از سخن پراکنی ها
۳۳.....	زبان خوش
۳۵.....	عفو و گذشت
۳۶.....	رازداری
۳۸.....	خوشرویی
۴۰.....	وفای به عهد
۴۰.....	انصاف

۴۱	کارگشایی
۴۵	شوخی و مزاح
۴۸	نقدپذیری
۴۹	صداقت
۵۳	نظم و احترام به قانون

فصل دوم: در مکان‌های عمومی

۵۶	شهر نمونه
۵۸	شناخت حقوق شهروندان دیگر
۵۹	آنچه برای خود می‌پسندی
۶۱	پرهیز از آزار و اذیت
۶۶	آراستگی و زیباسازی
۶۷	قهر کردن و قطع رابطه ممنوع!
۶۸	حریم خصوصی
۷۴	مواظبت از چشم‌ها
۷۸	مسیرها و راه‌ها
۹۱	اصلاح میان افراد
۹۲	مواضع تهمت
۹۲	حفظ آبروی دیگران
۹۲	سلام و مصافحه و معافه
۹۷	دیدار و عیادت
۱۰۲	احسان به دیگران
۱۰۳	آداب رفتاری

تشییع جنازه	۱۰۵
زیارت قبور	۱۰۶
تسلیت و تعزیت به خانواده	۱۰۶
دعا پس از فوت	۱۰۶
سازگاری، حوصله و تحمل	۱۰۶
برخورد با سالمندان	۱۱۰
همسایه	۱۱۴
محیط زیست و بهداشت	۱۲۱
نصبِ علائم و نشانه‌ها	۱۲۶
فضای سبز؛ ایجاد و نگهداری	۱۲۸
آلودگی صوتی	۱۲۹
توجه به روشنائیِ معابر	۱۳۰

فصل سوم: نکاتِ طلایی در اخلاق شهروندی

دست دادن	۱۳۴
سلام و احوال پرسى	۱۳۴
روبوسی	۱۳۵
ملاقات و معرفی	۱۳۶
ملاقات با پزشک	۱۳۶
به عنوان گوینده	۱۳۷
به عنوان مخاطب	۱۳۹
مهمانی	۱۴۱
غذا خوردن	۱۴۴

منزل	۱۴۴
همسایگان	۱۴۵
استفاده از تلفن	۱۴۷
نکات عمومی پسندیده در رانندگی	۱۴۷
رانندگی با ماشین‌های سنگین	۱۴۹
موتورسواری و دوچرخه سواری	۱۴۹
خیابان	۱۵۰
بوستان (پارک) و تفریح‌گاه	۱۵۱
اداره	۱۵۱
محیط آموزشی	۱۵۳
رفتارهای پسندیده در کلاس درس	۱۵۳
اماکن مذهبی	۱۵۴
صف	۱۵۴
نانوایی	۱۵۵
مکان‌های عمومی	۱۵۵
وسایل نقلیه عمومی	۱۵۶
تلفن همراه	۱۵۷
پوشش	۱۵۸
مراسم عزاء	۱۵۹
عیادت	۱۶۰
والدین و فرزندان	۱۶۱
رفتارهای پسندیده دیگر	۱۶۲

پیشگفتار

انسان و اجتماع

انسان، موجود یا به عبارت دیگر پدیده‌ای است چند بعدی و یکی از مهمترین وجوه او، بُعد اجتماعی بودن اوست. حضور در اجتماعات مختلف و رفع نیازهای مشترک جسمانی و روانی از طریق زندگی جمعی منجر به تکامل انسان است. بررسی سیر تکاملی زندگی اجتماعی انسان، مسیری از کوچ نشینی تا حضور در شهر را نشان می‌دهد. عامل اصلی تعریف شهر یعنی معیشت منحصر به صنعت و خدمات که آن را از روستا مجزا می‌سازد. شهرنشینی فرآیندی است که در آن تغییراتی در سازمان اجتماعی سکونتگاه‌های انسانی به وجود می‌آید که حاصل افزایش تمرکز و تراکم جمعیت می‌باشد.

رشد شهرنشینی و صنعتی شدن جوامع شهری، فرهنگ جامعه را به سرعت از اعتقادات و آداب و سنن دور کرد و تمایل به زندگی امروزی و استفاده از رفاه و ارزشهای مادی به نوعی ارزش اجتماعی تبدیل شده و جامعه‌ها را از پابندی به یکدیگر و مناسبات خانوادگی و خویشاوندی دور کرد.

در جوامع سنتی روابط اجتماعی به هم پیوسته بود و باورهای مشترک و مشخصی وجود داشت و افراد همدیگر را می‌شناختند و

اعتماد میان افراد بیشتر بود و روابط اجتماعی براساس آشنایی‌های دراز مدت و دوستی و مناسبات فامیلی و خانوادگی استوار و پایدار بود، ولی جوامع بزرگ شهری امروز به خاطر وجود شرایطی خاص، فرصتی برای شناختن افراد نگذاشته است. افراد به جای خانه و محیط زندگی در محیط کار با دیگران روابط برقرار می‌کنند و به دلیل شغل‌ها و موقعیت اجتماعی متفاوت افراد، روابط با روابط سنتی متفاوت است که در این ارتباط بیشتر به جای وجود علایق و احساسات، غلبه با موقعیت اجتماعی افراد است. در این شرایط است که همه جوامع برای زندگی بهتر و موفق‌تر که توأم با امنیت و آسایش باشد نیازمند اخلاق می‌باشند. چراکه این وضعیّت به خودی خود می‌تواند مقدمه و زمینه‌ساز بسیاری از ناهنجاری‌های اجتماعی همچون جرم و جنایت، اعتیاد، طلاق و... در شهرها نسبت به روستاها باشد.

با گسترش شهرنشینی هر روز شاهد افرادی هستیم که به نوعی خود را از روستاها و شهرها جدا کرده و به شهرستان نزدیک می‌شوند. حال ما تا چه حد توانسته‌ایم شهروندان را با قوانین و حقوق متقابل افراد در قبال یکدیگر در یک زندگی شهری که ما از آن به اخلاق شهروندی یاد می‌کنیم، آشنا سازیم؟ در جوامع در حال گذر از سنتی به صنعتی هنور برخی از ارزش‌های گذشته جای خود را به ارزش‌های جدید که با هنجارهای تازه همخوانی بیشتری دارند، نداده‌اند و عده‌ای از مردم با در نظر گرفتن همان رفتارهای گذشته در صدد

مشکلات شهرنشینی

با نگاهی به اطرافِ خویش به خوبی در می‌یابیم در حالی که مشکلاتِ شهرهای کوچک، متوسط، بزرگ و خیلی بزرگ حل نشده است، تعداد روستاهایی که تازه تبدیل به شهر شده‌اند در حال افزایش است و ساکنانِ این شهرهای تازه تأسیس باید عوارض شهرنشینی را هم پردازند و مسائلی همچون حمل و نقل شهری، ترافیک معابر، بیکاری، کمبود یا گرانی مسکن، گسترش جرم و جنایت، آلودگی‌های زیست محیطی و فرهنگی، معابری که از قبل و بدون ضابطه ایجاد شده‌اند، کمبود امکانات ورزشی و فرهنگی و روی آوردن به آپارتمان‌نشینی را تجربه نمایند.

توسعه شهرنشینی اگرچه تا حدودی در جهت امنیت و رفاه شهروندان نقش داشته اما نارسائی‌هایی در زندگی شهروندان به خصوص از نظر اخلاقی، اقتصادی و اجتماعی به وجود آورده است که در بسیاری از موارد این نارسایی‌ها به صورت مسائل حاد جلوه‌گر و همچنین باعث مخاطره محیط زیست انسانی نیز شده‌اند. برای مثال زیبایی شهرها، هماهنگی اجزای تشکیل دهنده آن، کارایی مناسب آنها، امکان استفاده شهروندان از عناصر شهری مانند رفاه و کارایی که از مهمترین عوامل شهری است در نتیجه رشد و نمو در مسیر ناموزون و بدون توجه به روابط منطقی بین اجزاء، خطرات ایجاد شده در آن بیش از امنیت آن است و به همین علت راحتی و آسایش شهروندان در شهر میسر نمی‌شود. از مهمترین عواملی که زندگی شهرنشینی را با مشکل مواجه کرده‌اند می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود که پیشنهاد

می‌کنم مسئله اخلاق شهروندی را در ذهن داشته باشید تا معلوم شود با پایه‌ریزی و عمل مناسب جهت رعایت اخلاق‌مندی در چه حد می‌توانیم از حجم مشکلات پیش رو بکاهیم: فقر و عدم تساوی، بیکاری، از هم گسیختگی قوام خانواده، آلودگی صوتی، آلودگی هوا، تراکم بیش از حد جمعیت، کمبود مسکن، مشکلات اجتماعی (جرم و جنایت و...). آلودگی زیست محیطی، کمبود امکانات تفریحی، مشکلات مدیریتی، پراکندگی شهرها و مکان‌های زندگی، زاغه‌نشینی و حاشیه‌نشینی، کلان شهرها، وابستگی شهروندان به دلیل مصرف‌گرا بودن صرفه و...

همچنین کمبود مسیرهای پیاده، کمبود عرض و ناهمواری معابر (سواره و پیاده)، عدم روشنایی مسیرها... معلولین و سالمندان که نمی‌دانیم به کدامین گناه خنجرده جزو کلمات نادیده یا بهتر بگوییم فراموش شده واژه شهر هستند و هزاران مساله دیگر نگفته از جمله این مسائل است.

هر کدام از عوامل فوق به نوعی از معضلات شهرنشینی بوده و کم و بیش می‌توان آنها را در شهرهای مختلف ایران مشاهده کرد.

سأله‌است که حل مسائل و مشکلات شهر و شهرنشینی از دغدغه‌های اساسی مدیریت شهری، کارشناسان بوده و همچنان نیز از محورهای اساسی طراحی شهری برطرف کردن این معضلات است. مسائلی که نیازمند مشارکت و تلاش همگانی در رفع آنهاست و به همین سبب نیز هر روز نهادهایی نو از دل جوامع شهرنشین برای حل معضلات زندگی شهرنشینی سر بر می‌آورند. اما افسوس که توجه

به بسط و گسترش اخلاقِ بایستهٔ شهروندی در این میان کمتر دیده می‌شود. از یاد نبریم که وجودِ معضلات در شهر، علاوه بر گسترش زمینه‌های بی‌اعتمادی میانِ انسان‌ها این احساس را در شهرنشینان ایجاد می‌کند که شاید مسئولانِ شهری قادر به ادارهٔ شهر نیستند و این امر در پاره‌ای مواقع میل به قانون‌گریزی و نهایتاً سلبِ آرامش و امنیت و تهدید سلامت جامعه را دامن می‌زند و جلوگیری از این کار نیازمند برنامه‌ریزی‌های فرهنگی و ایجادِ بسترِ فعالیت‌های سالم و سازگار از سویِ مدیران و مسئولان است.

اهمیت اخلاقی خوب

از رموزِ موفقیت حضرت رسول ﷺ در دعوت و رسالت خویش، اخلاق نیکو و برخورد شایسته و جذّاب با مردم بود. حسن خلق آن حضرت، امتیاز بارز ایشان و مظهرِ رافت و رحمت بود. با همین اکسیر اعظم دل‌ها را جذب می‌کرد، دشمنان را دوست می‌ساخت، کینه‌ها را به مهربانی مبدل می‌کرد، الفت می‌آفرید و پیوند می‌داد، دل‌ها را با دل‌ها، دست‌ها را با دست‌ها! و به همین سبب مدال «وَإِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ»^۱ را از خدایِ عظیم دریافت کرد.

کلام نرم، رفتار شایسته، گفتارِ مؤدبانه و جاذبه‌دار، تحملِ فراوان و حلم و بردباری و چهره‌گشاده و بشاش، از مظاهر و جلوه‌های حسن خلق است. وقتی محبت خود را به دیگران ببخشید، در حوادث، صبور و شکیب‌ا باشید، خشم خود را فرو خورده، خویشتن داری کنید، بدی را با خوبی پاسخ دهید و از خشونت و عصبانیت و بد زبانی و

۱. سورهٔ مبارکهٔ قلم، آیهٔ ۴.

تحقیر و توهین و تکبر به دور باشید، دارای حسن خلق هستید. از امام صادق علیه السلام پرسیدند: حدّ و مرز اخلاق نیک، چیست؟ فرمود: «آن است که: اخلاقت را نرم کنی، کلامت را پاکیزه سازی، و با چهره‌ای باز و گشاده با برادران دینی‌ات روبرو شوی.»^۱

اگر خداوند به صاحبان حسن خلق، پاداش جهاد و شهادت می‌دهد، بجا و گراف نیست، چرا که این هم نوعی مجاهده دارد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای تثبیت و گسترش همین کمالات اخلاقی و خوشخویی برانگیخته شد. از کلمات نورانی او است:

«إِنَّ الْعِنْدَ لَيُذْرِكُ بِحُسْنِ خُلُقِهِ دَرَجَةَ الصَّائِمِ الْقَائِمِ»^۲

گاهی انسان در سایه خوشخویی، به مقام و رتبه روزه داران شب زنده‌دار می‌رسد!

انسی که مؤمنان با یکدیگر می‌گیرند، بسیار قیمتی و باارزش است و این در سایه خوش اخلاقی پدید می‌آید که حلقه وصل انسان‌ها به هم است. در جوامع غربی، برخوردها اگر شاد و همراه با لبخند است، آن خوشرویی‌ها حرکات سطحی و ظاهری است و ریشه در عمق دل‌ها ندارد. اخلاق آمریکایی و اروپایی، ساختگی است. اما حسن خلق و خوش برخوردی در جوامع ایمانی و اسلامی، ریشه در متین عقیده دارد و انسان‌ها با هم یکدل و صمیمی‌اند، و دلسوز و رؤوف و با محبت.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله رابطه و برخوردِ هموعان را در جامعه ایده‌آل،

همچون رسیدن یک تشنه به آب سرد و گوارا می‌داند که با آن سیراب می‌شود.^۱ در کجای اخلاق غربی، این حالت یافته می‌شود؟

در معاشرت مسلمانان با هم، باید همدلی حاکم باشد. به فرموده حضرت رسول ﷺ: «ایمان کسی کامل تر است که اخلاقیش بهتر باشد، کسی به پیامبر شبیه تر و به او نزدیکتر است که خوش خلق تر باشد».^۲ و به تعبیر امام صادق علیه السلام: «پس از عمل به واجبات الهی، محبوبترین کارها نزد خداوند، آن است که انسان اخلاقی سازگار با مردم داشته و اهل مدارا باشد».^۳

اگر قرار است زندگی‌هایمان، از صمیمیت و خونگرایی و صفا سرشار باشد، حریم انسان‌ها و حرمت همگان، محفوظ بماند و رابطه ما با دیگران پایدار و مستحکم باشد، لازم است نکاتی را رعایت کنیم که در برگیرنده چگونه زیستن و نحوه ارتباط متقابل باشد.

بر خلاف فرهنگ غربی، محتوای فرهنگ دینی و ایرانی ما بر پایه ارتباط، صمیمیت، تعاون، همدردی و عاطفه استوار است.

آداب برخورد، دید و بازدید، رفت و آمدهای خانوادگی و دوستانه، نحوه گفتار و رفتار با اقشار مختلف، دوستی و جد و حدود و مراعات آن، مراعات حقوق دیگران، ادب و سپاس و احترام و... همگی از جلوه‌های چگونگی اخلاق شهروندی ماست.

۱. بحار الانوار ۷۱: ۲۸۰. ان المؤمن لیسکن الی المؤمن کما یسکن قلب الظمآن الی الماء البارد.

۲. میزان الحکمه ۳: ۱۴۲.

۳. الکافی ۲: ۱۰۰.

این‌گونه رابطه‌های اجتماعی، با عنوانهای مختلف و در شرایط گوناگون انجام می‌گیرد. گاهی به صورت صله رحم است؛ در ارتباط با اقوام و بستگان. گاهی نام عیادت به خود می‌گیرد؛ در مورد بیماران. گاهی نسبت به برادران و خواهران دینی، عنوان زیارت می‌یابد، گاهی با همسایگان است و گاهی با مستمندان. گاهی هم بر محور اطعام است و گاهی به شکل مسافرت‌های دور و نزدیک و بردن هدیه و آوردن سوغات سفر. گاهی هم برای شرکت در مجلس عقد و عروسی یا مشارکت در مراسم سوگ و تسلیت‌گویی است. اسلام درباره بایسته‌های اخلاق یک شهروند بسیار سخن گفته و رهنمود داده است که در این کتاب، گوشه‌ای از معارف و آموزش‌های دین در این زمینه‌ها را مرور می‌کنیم.

امید است با پاس‌داری از فرهنگ خودی و هویت دینی خویش، با افتخار و سربلندی از سلطه فرهنگی بیگانه‌ی بیش از پیش فاصله بگیریم و زندگی و روابط اجتماعی خویش را بر پایه ارزش‌های برگرفته از قرآن و اهل بیت علیهم‌السلام، بنا نهیم و برای نسل‌های آینده ادب و اخلاق را به میراث بگذاریم؛ چنانچه امام صادق علیه‌السلام فرمودند:

«إِنَّ خَيْرَ مَا وَرَثَ الْأَبَاءُ لِأَبْنَائِهِمُ الْأَدَبُ لَا الْمَالُ»

بهترین ارثی که پدران برای فرزندان باقی می‌گذارند، ادب است نه ثروت.»

ضرورت اخلاق شهروندی

در تاریخ اسلام فیلسوفانی همچون فارابی و ابن سینا مفهوم مدینه فاضله را در سنت نو افلاطونی به کار بردند و اخلاقی را درباره

ضرورت‌ها، حقوق و وظایف شهروندان چنین شهری مطرح کردند. در قرن بیستم دولت‌ها برای رفاه مردم و گسترش شهرنشینی امتیازات زیادی برای ساکنان خود فراهم کردند که در عین حال برای ساکنان، مشکل ساز نیز بودند. از جمله این مشکلات می‌توان به آلودگی‌های زیست محیطی، تنش‌ها و مزاحمت‌های همسایگی، شورش‌های شهری، اوباشیگری، انحرافات اجتماعی و ... اشاره نمود که علاج آن توجّه به رعایت اخلاق شهروندی است.

اخلاق شهروندی را می‌توان مجموعه‌ای از قوانین و عُرف‌های اجتماعی تعریف کرد که بتوانند در این زمینه به ویژه در شهرهای بزرگ و متوسط به دست اندرکاران و ساکنان این شهرها برای زندگی هماهنگ و بدون تنش چه با یکدیگر و چه با محیط زیست و به توسعه پایدار یعنی امکان گذار آرام موقعیت‌های مناسب کنونی و از میان برداشتن موقعیت‌های نامناسب کنونی، برای نسل‌های آینده کمک کنند.

پیامبر بزرگوار اسلام حضرت محمد ﷺ می‌فرماید؛ برگزیده شدم تا مکارم اخلاق را در جامعه گسترش دهم و قبل از ایشان تمامی پیغمبران الهی ﷺ مردم را به اطاعت و رعایت آداب و حقوق همدیگر فرا می‌خواندند و بعد از ایشان ائمه اطهار ﷺ همگی آنان را به عبادت و اطاعت و رعایت حقوق همدیگر و اجرای عدالت دعوت می‌نمودند و در کتب اخلاقی و تمامی نویسندگانشان از افلاطون و سقراط، ژان ژاک روسو و دیگر دانشمندان اعم از مسلمان و مسیحی همه از رعایت حرمت در اخلاق صحبت نمودند.

پس چه کسی از این همه منابع عظیم الهی سود می‌جوید چه کسی می‌باید این همه انسان و دانشمند را ارج بنهد و از علم و گفتار و ادب ایشان سود بجوید. حتماً ما انسان‌ها هستیم که می‌باید اول به اخلاق و بعد به رعایت حقوق دیگران پایبندی خود را به اثبات برسانیم و پس از این همه و با وجود این منابع عظیم چرا بشر بهانه‌جویی می‌کند. چرا بشر احترام نمی‌گذارد. چرا بشر عصیان می‌کند و چرا جزع می‌کند؟! این همه منابع هدف آنها ساختن یک جامعه ایده‌آل با اخلاق و با ذوق و شوق است که علاوه بر آنها حتماً حقوق شهروندی میسر می‌گردد ولی حیف که بعضی از این انسان‌ها از این همه علم عاری هستند و با فکری که در سر دارند با مردم معامله می‌کنند و هر آنچه که خودشان لازم می‌دانند با افراد در جامعه رفتار می‌کنند. مثلاً در بعضی شهرها به صورت عادت در آمده است که هر مغازه داری حریم مغازه خود را رها می‌نماید و علاوه بر پیاده رو قسمتی از آسفالت خیابان را اشغال می‌کند و بعضی مغازه‌ها آهن آلاتی در پایین پیاده رو می‌گذارند تا وسایل نقلیه جلوی مغازه آنها پارک نکنند. آیا این اخلاق شهروندی است؟ آیا رعایت حرمت افراد به اینگونه اعمال است؟! و غیر از این مسئله بازار و هزار و صد مقوله که علاوه بر نیروهای رفع سد معبر ما انسان‌ها رعایت حال همدیگر را نمی‌کنیم. متأسفانه اخلاق در جامعه و رعایت حقوق شهروندی کم رنگ‌تر و کم‌رنگ‌تر می‌گردد و اگر به همین منوال ادامه پیدا کند فاجعه انسانی به وجود می‌آید. اگر اخلاق روزانه کم‌رنگ و کم‌رنگ‌تر گردد، باید شاهد وقایع بدتر از آن باشیم. تمامی کارهای ما و انجام آنها و خدمت‌رسانی

به مردم باید منشأ اخلاقی داشته باشد. رعایت اخلاق یعنی رعایت بشر و رفع نیازهای او.

• برای جلوگیری از لغزشها و ناهنجاری‌ها همه باید به اخلاق حسنه که پیامبر ﷺ و ائمه علیهم السلام و علما و دانشمندان ابراز نمودند، باید پایبندی خود را نشان دهیم. اگر این پایبندی شدت گرفت آسیب‌ها هم کمتر می‌شوند.

ضرورت اخلاقی شهروندی برای کشور ما

مناطق غیر شهری کشور عزیز و سربلندمان ایران (روستاها و عشایر) به دلیل همجواری‌های فیزیکی با شهرها و به دلیل انقلاب اطلاعاتی و گسترش رسانه‌ها در واقع شهری شده‌اند و در عین حال نتوانسته‌اند ذهنیت‌های مناسب یعنی شهروندی را در شهرها به وجود بیاورند. در نتیجه ما بیشتر با روستاهایی شهرزده و با شهرهایی روستا زده روبرو هستیم تا با شهرهایی در موقعیت‌های مناسب شهروندانه. از اینجاست که ضرورت اخلاقی شهروندی بیش از پیش نمایان می‌شود.

متأسفانه طبق آمارها وجود برخی از آسیب‌ها و مشکلات اجتماعی فرهنگی همچون مشکلات ترافیکی، برخی از انحرافات اجتماعی و... در شهرهای ما در حدی بالاتر از استانداردهای جهانی است که این موضوع نیز ما را در پایه‌ریزی و توجه به اخلاق شهروندی مصمم‌تر می‌سازد. آنچه ما به دنبال آن هستیم این ادعاست که برای مشکلات و معضلات این چنینی تنها راه حل توجه به اخلاق شهروندی است. چرا که دنیا با محور قرار دادن اقتصاد نولیبرال و یک

- جانبه‌گرا اتفاقاً مردم را در موقعیت تنش‌آمیز و خطرناک قرار داده است. مردم نسبت به این سیاست هر روز بی‌اعتمادتر شده و قوانین و بایسته‌های آن را بیشتر در دغدغه تجدید قدرت از دست رفته خویش می‌بینند تا دلسوزی برای شهروندان.

پایان یافتن و یا کم اثر شدن عمومی ساز و کارهای دولت رفاه که به پدید آمدن فقر بزرگی از محرومان در کشورهای ثروتمند شده است که اصطلاحاً به آنها جهان چهارم^۱ می‌گویند نیز در این مسئله بی‌تأثیر نیست.

آنچه در جامعه ما مایه امید است، دینی بودن فرهنگ مردم عزیز ایران است. همین انسجام و یکدستی دینی در کشور ما نقطه مثبتی به حساب می‌آید. در عین حال اقلیت‌های دینی ایران ادیان ابراهیمی و در چشم انداز مشترکی با دین اکثریت قرار دارند.

از طرفی دیگر ما گنجینه‌ای بزرگ از رفتارها، باورها و عرف‌ها و آداب و رسوم داریم که هنوز در بخش بزرگ خود مورد استفاده قرار نگرفته‌اند. مطالعه بر پیشینه چند هزار ساله شهرنشینی در ایران و اخلاق انسانی در این کشور می‌توان کمکی اساسی به ما برای باز آفرینی مجدد آن اخلاق و آداب رسوم حسنه بدهد. وجود سنت‌ها و آداب و رسوم و زبان‌های محلی و قومی برای کشور ما یک نعمت بزرگ است که باید آن را قدر بدانیم و بتوانیم از آن استفاده مناسب برای ساختن جامعه جدید خود بکنیم.

البته ناگفته نماند این روزها اخلاق شهروندی واژه نامأنوس و

غربی نیست چرا که بیشتر از پیش به این موضوع توجه می‌شود و خیلی‌ها در تلاش هستند تا شهروندانی اخلاق مدار، آموزش و تحویل جامعه دهند. اما معلوم نیست چرا عده‌ای هر چه تلاش می‌کنند تا شهروندی با اخلاق باشند، نمی‌شود، اصلاً انگار اخلاق شهروندی که این روزها صحبتش مطرح می‌شود فقط یک شعار است که باید تنها درباره‌اش گفت و خواند، و در مرحله عمل از اخلاق شهروندی خبری نیست که نیست!

«خیلی‌هایمان آن قدر به عادت‌هایمان چسبیده‌ایم که دل‌کندن از آن و تن دادن به اصول و قوانین اخلاقی برایمان سخت یا محال است. هنوز که هنوز است روزهای بارانی بی‌توجه به کسانی که زیر باران مانده‌اند و منتظر وسیله نقلیه هستند دوست داریم به تنهایی داخل خودروی شخصی بنشینیم و پایمان را روی پدال گاز بگذاریم و با سرعت بیشتری از مقابل این جمعیت باران خورده برانیم و اگر در این میان آب باران هم از زیر چرخ‌های خودرویمان به سمت عابران خیابان پرتاب شد، برایمان مهم نباشد.

هنوز هم هستند بعضی از راننده‌های تاکسی که روزهای بارانی ترجیح می‌دهند دریست مسافر سوار کنند.

هنوز هم هست فلان میوه فروش محله که بر اساس عادت قدیمی میوه‌های خراب و گندیده و جعبه و کارتن‌های بی‌مصرفش را داخل جوی مقابل مغازه‌اش می‌ریزد بدون این که فکر کند با آمدن باران، آب جوی تمام خیابان را بر می‌دارد و عبور و مرور مختل می‌شود. اگر به رفتار و حرکات آدم‌ها دقیق شویم نمونه‌هایی از این قبیل زیاد به چشم

می‌خورد. به نظر می‌رسد این‌که روزی همه اخلاق شهروندی را رعایت کنند آرزویی دست نیافتنی باشد چون واقعیت این است که این تفکر برای خیلی‌ها این‌گونه جا افتاده که اخلاق شهروندی تن دادن به اصول و قوانین دست و پاگیر است و حتی اگر آن‌ها اجرا کنند دیگرانی هستند که به راحتی اصول و قوانین اخلاقی و شهروندی را زیر پا می‌گذارند و حق دیگران را ضایع می‌کنند ولی باور کنید در همین شهری که برخی ساکنانش به گونه‌ای می‌خواهند از زیر قید و بند اخلاق شهروندی شانه خالی کنند و آن جور که دوست دارند زندگی کنند، می‌شود شهروندی اخلاق مدار شد، البته اگر کمی صبر و حوصله وجود داشته باشد.

خلاصه اینکه در واقع اخلاقی شهروندی از آن مقوله‌هایی است که از مساوی هر شب هم واجب‌تر است و باید حتماً آن را رعایت کرد. اخلاقی شهروندی به هر نوع عمل و یا عکس‌العملی یک شهروند در جای جای شهر در قبال شهروندان و یا محیط اطراف اعم از پارک، مترو، اتوبوس، تاکسی، سرویس بهداشتی عمومی، سینما، خیابان، آپارتمان و مدرسه، بیمارستان، رستوران و... گفته می‌شود.

منابع اخلاق شهروندی

تقویت مفاهیم و باورهای اخلاقی که باید در یک روند اجتماعی شدن عقلانی شده انجام بگیرد و برای این کار باید فرایندهای موازی اجتماعی شدن (خانواده، سیستم رسمی آموزش، حوزه عمومی زندگی شهروندان) با یکدیگر هماهنگی داشته، ناقض یکدیگر نباشند چراکه در غیر این صورت هیچ یک نمی‌توانند تأثیر چندانی گذاشته و

شهروندی درست شکل نمی‌گیرد: چرخه‌های نامناسب که آسیب‌زا هستند باید بدل به چرخه‌ای مثبت و سالم ساز شوند. ما در این کتاب با توجه به آیات و روایات مسائل مهمی را در این زمینه بیان نموده‌ایم. بی‌شک بسیاری از موفقیت و دست‌آوردهای شیرین ما، ناشی از مؤدبانه رفتار کردن ماست. که شاید کم‌تر به آن فکر کرده باشیم. همچنین بعضی از ناکامی‌ها و تجربیات تلخ ما، ناشی از کم‌توجهی به آداب معاشرت یا اصول شهروندی بوده است. بنابراین با آگاهی یافتن از رفتارهای صحیح، می‌توانیم با دیگران ارتباط بهتری برقرار کنیم، بیش‌تر مورد احترام و اعتماد قرار گیریم و در نتیجه، موفقیت‌های بیش‌تری را کسب نماییم.

و اما این کتاب...

با توجه به اهمیت موضوع و جای خالی آن، به پیشنهاد دوست عزیز و برادر بزرگوارم جناب آقای محمد رضا باوفا مدیر محترم مرکز پخش کتاب گل یاس مجموعه حاضر آماده شد. این مجموعه که با نگاهی به آیات و روایات در زمینه اخلاقِ باستانه شهروندی مطالبی را به شما خوانندگان عزیز عرضه می‌دارد و می‌تواند مورد استفاده همگان قرار گیرد. این مجموعه به خوبی می‌تواند مورد استفاده والدین نیز قرار گیرد. آن‌ها اگر بتوانند رفتارهای صحیح را از کودکی به فرزندان خویش آموزش دهند، از دو جنبه به آن‌ها کمک می‌کنند: اول این که مانع از این می‌شوند تا فرزندان‌شان این آداب را با تلخی از دیگران بیاموزند.

دوم این که فرصت‌های پیشرفت بیش‌تری را پیش و روی آن‌ها

قرار می‌دهند، زیرا فرزندان مؤدب معمولاً با رفتارهای صحیح خود، احترام و علاقه اطرافیان و دیگران را نسبت به خود برمی‌انگیزند، بیش‌تر مورد اعتماد و تحسین واقع می‌شوند و به موفقیت‌های بیش‌تری نایل می‌آیند.

همچنین این مجموعه می‌تواند مورد استفاده اساتید، معلمان، دروس مختلف، مربیان پرورشی، مشاوران مدارس، مدرسان آموزش خانواده و کسانی که به نوعی با تعلیم و تربیت سروکار دارند یا می‌خواهند نقشی در ترویج رفتارهای صحیح اجتماعی داشته باشند، قرار گیرد. امید است که مقبول افتد...

قم المقدسه

محمد رحمتی شهرضا

۹۰/۳/۲۳، ولادت با سعادت امیرالمؤمنین علی

www.ketab.ir